

FORSKNINGSOMTALE

Hets og diskriminering av samer

Det er mye som tyder på at diskriminering av samer fortsatt er et omfattende problem, og finner sted på mange samfunnsarenaer. Det viser en hurtigoversikt fra 2024 utarbeidet av Folkehelseinstituttet.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet ønsket å få kartlagt og beskrevet forskningen som har undersøkt hets og diskriminering av samer i Norge, Sverige og Finland i perioden 2014-2024.

HOVEDBUDSKAP

Hurtigoversikten belyser flere forskningsspørsmål, blant annet hva som er omfanget av hets og diskriminering, hva som er konsekvensene, hvor, av hvem og i hvilke sammenhenger forekommer hets og diskriminering av samer, og hvilke tiltak mot hets og diskriminering av samer som er foreslått og igangsatt.

Funn beskrevet i forskningen indikerer at:

- Diskriminering av samer er et utstrakt problem, og finner sted på mange samfunnsarenaer.
- Diskriminering påvirker samers fysiske og psykiske helse, hverdagsliv og livstilfredshet negativt.
- I storsamfunnet er det manglende kunnskap om samisk språk, kultur og historie.
- Skole- og utdanningssektoren og helse- og omsorgstjenestene mangler tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om den samiske befolkningen.
- I løpet av det siste tiåret (2014-2024) er det foreslått mange tiltak mot hets og diskriminering av samer. Svært få tiltak er imidlertid igangsatt og kun ett tiltak har blitt evaluert.

Bilde: MostPhotos

BAKGRUNN

Fra midten av 1800-tallet ble samene i Norge utsatt for en langvarig fornorskningpolitikk, med hensikten at samer skulle assimileres i det norske storsamfunnet og velge den norske etniske identiteten fremfor sin egen. Samene ble sett på som et fremmed folkeslag, ofte karakterisert som usiviliserte og politikken som ble ført mot samene var preget av rasistiske holdninger. De ble utsatt for alvorlige overtramp mot deres liv, helse og rettigheter. Tilsvarende politikk og hendelser fant også sted mot samene i Sverige, og til en viss grad mot samene i Finland.

Forskning på samenes helse og levekår viser at personer med samisk bakgrunn langt oftere rapporterer å ha vært utsatt for hets og diskriminering enn den øvrige befolkningen. Opplevelser av slik etnisk diskriminering knyttes til dårligere selvrapportert helse, blant annet når det gjelder psykiske plager, symptomer på angst og depresjon, kroniske plager og sykdommer.

Selv om fornorskingspolitikken er avviklet gjør ettervirkninger, som negative holdninger og manglende anerkjennelse av samisk språk og kultur, seg fortsatt gjeldende. Dette gjør at en formell likebehandling av samene trolig ikke vil være tilstrekkelig for at de skal oppnå de samme rettighetene og vilkårene som majoritetsbefolkningen, og positive særtiltak trolig må iverksettes. Regjeringen utarbeider i 2024 en handlingsplan mot hets og diskriminering av samer. Å kartlegge og beskrive forskningen på tematikken kan bidra inn i dette kunnskapsgrunnlaget, og bidra til å prioritere innsatsområder og utvikle tiltak for å bekjempe hets og diskriminering av samer.

HVA ER DENNE INFORMASJONEN BASERT PÅ?

Hurtigoversikten fra 2024 inkluderer totalt 32 studier publisert i perioden 2014-2024: 19 fra Norge, åtte fra Sverige og fire fra Finland, mens én studie benytter data fra både Norge og Sverige. Av de 32 studiene er 16 kvalitative studier, 13 tverrsnittstudier og tre er flermetodiske studier. Totalt inkluderer studiene om lag 76 500 deltakere, hvorav om lag 24 % (18 500) oppgir at de har samisk bakgrunn eller tilhørighet.

For å identifisere forskningen gjennomførte en søkespesialist et systematisk søk etter forskning i fem databaser og 17 institusjonelle arkiver og nettsider. Søkestrategien, utformet i samarbeid med forskere og oppdragsgiver, var basert på forskningsspørsmålene og inkluderte relevante søkeord og avgrensninger. Søket ble avsluttet i mai 2024, identifiserte totalt 7039 referanser.

En hurtigoversikt er en spesifikk type kunnskapsoppsummering. Prosessen består i å bestemme ett eller flere klart definerte forskningsspørsmål og inklusjons- og eksklusjonskriterier, søke etter litteratur, velge ut studier, trekke ut data og sammenstille data. En fordel med hurtigoversikter er at vi ved å forenkle deler av prosessen kan utføre og levere oppsummeringen i løpet av relativt kort tid. I denne hurtigoversikten har vi ikke vurdert studienes metodiske begrensninger eller tilliten vår til funnene samlet sett og kan derfor ikke være sikre på i hvilken grad funnene i denne hurtigoversikten gjenspeiler virkeligheten.

Studiene vi har sett på er ulike i hvordan de definerer hets og diskriminering av samer, og hvordan de kartlegger deltakernes etnisitet og samiskhet. I hurtigoversikten gjengir vi hvordan studiene målte hets og diskriminering og deres vurderinger av etnisitet. Vi hadde en bred tilnærming og inkluderte all type atferd mot og/eller ytringer om samer som har til hensikt å nedvurdere samer på grunn av deres etnisitet.

VEIEN VIDERE

Det trengs mer forskning på konsekvensene av hets og diskriminering av samer, særlig gjelder det de fleste aspekter knyttet til diskriminering av samer på sosiale medier, og behovet for støtte hos de som blir utsatt for diskrimineringen. Det er også behov for studier om diskriminering innen fritid, kultur og primærnæringer. Vi identifiserte svært lite forskning på tiltak mot hets og diskriminering av samer. Tiltak som har til hensikt å bekjempe og forebygge hets og diskriminering av samer bør utvikles og evalueres.

Litteratursøkene ble utført av søkespesialistene Lien Nguyen og Gyri Hval. Omtalen er skrevet av Trine Bjerke Johansen, Rigmor C. Berg og Christine Hillestad Hestevik i område for helsetjenester, Folkehelseinstituttet på vegne av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

KILDE

Johansen TB, Borge TC, Klem HE, Hval G, Hestevik CH. Hets og diskriminering av samer: en systematisk hurtigoversikt. Discrimination and harassment of the Sami people: a rapid review –2024. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2024.

LENKE TIL FULLTEKST

<https://www.fhi.no/publ/2024/hets-og-diskriminering-av-samer>